

3 Stoom

INHOUD

CREMER: “HEBBEN ZE ZELF DAN GEEN KINDEREN?” door Femke Deen

Jan Jacob Cremer spreekt zich uit tegen kinderarbeid

JAN JACOB CREMER (1827-1880)

Foto door P. van Santen. Bron: DBNL

Niet alleen is hij een van de bekendste en bestbetaalde schrijvers van het land, hij is ook een sociaal bewogen mens die zich inzet voor de arbeidersklasse. Jan Jacob Cremer werd dit jaar benoemd in de Orde van de Nederlandsche Leeuw voor zijn invloedrijke protesten tegen kinderarbeid. Zijn novelle *Fabriekskinderen* wordt gezien als inspiratiebron voor de Kinderwet van Van Houten, die dit jaar werd aangenomen. We spraken Jan Jacob Cremer in zijn huis aan de Haagse Zuid-West Buitensingel.

KINDEREN WERKEN IN LAMPENFABRIEK, 1909

De glasblazerij van Pope's Metaaldraad-lampenfabriek in Venlo. Jongens en jongemannen (kinderarbeid)gezet op krukken aan met elektrische verlichting voorziene werktafels verwerken glazen elektrische peertjes. Bron: Nationaal Archief / Spaarnestad Photo

Gefeliciteerd met uw onderscheiding. U zult wel trots zijn?

Trots is een groot woord. Ik ben vooral blij dat er eindelijk een regeling is gekomen die de misstanden in de fabrieken enigszins beperkt. Nog veel meer mensen hebben daaraan bijgedragen, ik noem een Le Poole en een De Vries Robbé. Ik ben wel trots dat ik mijn stem bij de hunne heb mogen voegen, dat wel.

Dat klinkt wel erg bescheiden. Uw voordracht *Fabriekskinderen*, over het gezin van de werkloze timmermansknecht Gerrit Zwarte, sloeg elf jaar geleden in als een bom. Dat klopt, maar ik heb alleen de waarheid beschreven. Het was hoog tijd dat een breder publiek te weten kwam onder welke vreselijke omstandigheden kinderen in dit land aan het werk worden gezet. Ik kon gewoonweg niet weigeren toen De Vries Robbé me vroeg te schrijven over het lot van deze kinderen. Hij smeekte me om de mensen wakker te schudden, en de gave in te zetten die God me schonk.

Vermoord! Vermoord!
buldert de wind. En ja, die
arme fabriekskinderen, ze
worden vermoord naar ziel
en naar ligchaam.

Jan Jacob Cremer in Fabriekskinderen

U kreeg naderhand ook kritiek: u zou hebben overdreven. Uw beschrijving van de dood van Saartje, een van de drie kinderen van het gezin Zwarte, wordt sentimenteel genoemd.

Van dit soort cynisch commentaar kan ik nog steeds boos worden! Ik heb deze misstanden met eigen ogen aanschouwd toen ik op bezoek was in de Leidse stoomwolspinnerijen. Wat ik daar zag gaat elke verbeeldingskracht te boven. Kinderen van zeven, acht jaar oud die als machines te werk worden gesteld. Ik moest mijn stem wel verheffen, het is de plicht van elk weldenkend mens zich tegen dit soort uitwassen te verzetten. En trouwens, ik heb vaak van lezers gehoord dat ze door de beschrijving van Saartjes dood tot tranen werden geroerd.

KINDERARBEID IN TEXTIELFABRIEK [STEREOFOTO]

Bron: Underwood and Underwood

Het heeft uiteindelijk nog elf jaar geduurd voordat er daadwerkelijk een wettelijke regeling kwam.

Een schande noem ik dat, een regelrechte schande. In Engeland is kinderarbeid al jarenlang verboden, hoe moeilijk is het om een voorbeeld te nemen aan onze burens? Het ligt zeker niet aan de inspanningen van mijzelf en andere tegenstanders van kinderarbeid. Talloze opiniestukken en artikelen hebben we er in de tussentijd aan gewijd. Ik durf wel te zeggen dat de vertraging het werk was van Thorbecke en zijn regeringsklik. In plaats van gehoor te geven aan de roep van het volk, stelden zij een commissie in die na zes jaar, ik herhaal zes jaar, met een nietszeggend rapport kwam! En al die tijd moesten die arme, bleke, in ziel en lichaam verwaarloosde kinderen vijftien uur per dag werken. Hebben die commissieleden zelf dan geen kinderen?

Wat vindt u van het argument dat de staat zich niet met dit soort zaken moet bemoeien?

Ik ken het argument natuurlijk: staatsbemoeienis zou het liberale vrijheidsbeginsel aantasten. Maar als je het aan de fabrikanten zelf overlaat, gebeurt er weinig, dat is intussen wel gebleken. Zij laten zich voortjagen door winstbejag.

Doorluchtige vorst! Edele en
Grootmagtige wetgevers in
den Staat! Ziet: aan uwe en
mijne kleederen, waaraan
de handjes dier kleinen
werkten, kleven druppelen
bloeds, ja de druppelen
bloeds der arme in
Nederland vermoorde
fabrieks-kinderen

Jan Jacob Cremer in Fabriekskinderen

Nu is daar dan toch het Kinderwetje van Van Houten. Wat vindt u van de wet? Het is een begin. De regering moest wel overstag gaan, langer uitstellen was onmogelijk geweest. Helaas hebben de tegenstanders van de wet de boel behoorlijk gesaboteerd. Uiteindelijk is alleen een slap aftreksel van de oorspronkelijke wet overgebleven. Nu geldt het verbod op kinderarbeid alleen voor het werk in fabrieken en werkplaatsen, en dan alleen nog tot de leeftijd van twaalf jaar. Waar ik me overigens ook zorgen over maak is de handhaving van de wet. Die komt nu in handen van de politie. Hoe gaan ze al die fabrieken controleren? Er moet een aparte instantie komen die nagaat of de wet wel wordt nageleefd. Maar het zal wel weer jaren duren voordat het zover is.

U wordt er wel van beschuldigd een revolutionair te zijn, door al dat gehamer op een betere positie voor de arbeidersklasse. Wat vindt u daarvan?

Die beschuldiging werp ik verre van mij! Sociale gelijkheid, zoals de socialisten willen, is onwenselijk. Het is nu eenmaal een feit dat leden van de verschillende standen wezenlijk anders zijn, dat zit hem in het maaksel van de mensen. Ik zeg alleen dat werkgevers meer mededogen moeten hebben met hun arbeiders. Uiteindelijk is het van groot maatschappelijk belang dat arme mensen niet sterven van uitputting voordat ze hebben geleefd. Kinderen hebben onderwijs nodig om zich te kunnen ontwikkelen tot krachtige en bekwame werkmannen. Dat komt de welvaart en nijverheid van ons land alleen maar ten goede. Daarnaast is het onze christelijke plicht goed te zorgen voor onze medemensen.

U verdient zeer goed met uw boeken en vooral met het geven van lezingen: u schijnt zelfs te kunnen leven van de pen. Was dit altijd uw droom?

Mijn droom was te kunnen leven van mijn oorspronkelijke roeping: de schilderkunst. Helaas was me dit niet gegund. Inkt vloeit bij mij blijkbaar beter dan verf.

U vraagt astronomisch hoge bedragen voor een voordracht.

Ach, mensen willen graag betalen om me te horen voordragen uit eigen werk. Maar dan krijgen ze ook een echte show: ik doe altijd erg mijn best, het toneel heeft mij altijd getrokken. Ik heb niet zo'n sterke gezondheid, zoals u misschien wel weet, dus ik kan niet te vaak optreden. En mag ik er ook even bij vermelden dat ik mijn honorarium vaak aan een goed doel schenk: slachtoffers van overstromingen in de Betuwe bijvoorbeeld. Of vissersweduwen uit Katwijk. Ik ben een sober mens, het enige waar ik zelf geld aan uitgeef is een jaarlijkse reis naar het buitenland, en dat doe ik alleen omdat het moet van mijn arts.

Is dit de kroon op uw werk?

Ik ben nog niet uitgeschreven, hoor. Ik speel nu met het idee een roman te schrijven over de toneelwereld. Even iets heel anders dan mijn novellen en romans over sociale misstanden. In de toneelwereld is ook een hoop mis, tijd dat ik me daar eens over buig.